

Pedagojik bir araştırma olgusu olarak çocukluk

Neriman Beyza Koru & Mustafa Gündüz

189

Başvuru/Submitted
3 May/May 2022

Kabul/Accepted
25 May/May 2022

Yayın/Published
28 May/May 2022

Makale Türü
Derleme / Review

Özet: Çocukluk, insanın biyolojik bir evresini ifade etse de çocukluğun biyolojik sınırları için ortak bir görüş bulunmamaktadır. Çocukluğun biyolojik sınırı için evrensel olarak kabul edilen en net yaş aralığı, Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin birinci maddesinde 18 yaşına kadar her insanın çocuk sayıldığı şeklinde ifade edilmiştir. Çocukluğun belirli yaş aralıkları ve biyolojik bir evre olarak ele alınması onun yalnızca gelişimsel boyutunu içermektedir. Oysaki çocukluğun toplumsal boyutu da bulunmaktadır. Çocukluk Çalışmaları, çocukluğu disiplinler arası bir perspektifle ele almakta; çocukluk deneyimlerini tarihsel ve çağdaş boyutlarıyla anlamaya çalışmaktadır. Çocukluk kavramının, modern bir tartışma konusu olarak ortaya çıktığı tarihsel süreç ile çocuğun eğitiminin tartışma konusu olmaya başladığı tarihsel süreç arasında bir uyumluluğun söz konusu olduğu görülmektedir. Bu çalışmada, bir disiplin olarak çocukluk çalışmalarının yaklaşık 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlayan serüveni ele alınmış ve çocukluk çalışmaları pedagojik olgular çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Anahtar kelimeler: *Çocukluk çalışmaları, çocukluk, eğitim bilimleri, eğitim, çocukluğun sosyal tarihi, çocukluk tarihi, çocukluk sosyolojisi.*

Childhood as a pedagogical research case

Abstract: Although childhood expresses a biological stage of human beings, there is no common view for the biological limits of childhood. The clearest universally accepted age range for the biological limit of childhood is stated in the first article of the Convention on the Rights of the Child, as every person up to the age of 18 is considered a child. Considering childhood as a biological stage and certain age ranges includes only its developmental extent. However, childhood also has social and social extents. Childhood Studies deals with childhood from an interdisciplinary perspective; tries to understand childhood experiences with historical and contemporary extents. It is seen that there is a compatibility between the historical period in which the concept of childhood emerged as a modern subject of discussion and the historical period in which the education of the child began to be a matter of discussion. In this study, the adventure of childhood studies as a discipline that started from the second half of the 20th century was discussed and childhood studies were evaluated within the framework of pedagogical facts.

Keywords: *Childhood studies, childhood, educational sciences, education, social history of childhood, history of childhood, sociology of childhood.*

Alanyazın
Eğitim Bilimleri Eleştirel
İnceleme Dergisi
CRES Journal
Critical Reviews in
Educational Sciences
2022, 3/1, 189-199

Koru, N. Beyza & Gündüz,
M. (2022). Pedagojik bir
araştırma olgusu olarak
çocukluk. *Alanyazın*
3(1), 189-199, [http://
dx.doi.org/10.22596/
cresjournal.0301.189.199](http://dx.doi.org/10.22596/cresjournal.0301.189.199)

Öncü Okul
Yöneticileri Derneği
2718-0808

**ALAN
YAZIN**
**CRES
Journal**

Bu çalışma, yazarın, Prof. Dr. Mustafa Gündüz danışmanlığında hazırlamakta olduğu yüksek lisans tezinin alanyazın kısmından, danışmanın katkılarıyla üretilmiştir.

Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Bölümü, Eğitim Programları ve Öğretim ABD, yüksek lisans öğrencisi nbeyzaarslann@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8883-8355

Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Bölümü, Eğitim Programları ve Öğretim ABD, Prof. Dr. mstgndz@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1706-9920

Giriş

190

Çocukluk, insan yaşamında eğitim ve öğretimin başladığı yaş dönemine tekabül etmekte ve bu sebeple de çocuklar, eğitimin başta gelen öznelere sayılmaktadır. Çocuğa yönelik eğitim teorileri ve pratiklerinin geliştirilebilmesi ise çocuğu biyolojik, kavramsal, tarihsel, kültürel ve toplumsal açıdan daha yakından tanımakla mümkün olabilir. Çocukluğun biyolojik boyutunu tanımlayan ilk çerçevede, çocukluğu kapsayan yaş sınırları bulunmaktadır. Çocukluk için evrensel olarak kabul edilen en net yaş aralığına Birleşmiş Milletler tarafından 1989 yılında kabul edilen *Çocuk Hakları Sözleşmesi*'nin ilk maddesinde yer verilmiştir. Bu ifadeye göre 18 yaşına kadar her insan çocuk sayılmaktadır (UNICEF, 2004, s. 5).

Biyolojik bir evre olarak çocukluğun sınırlarına, Gelişim Psikolojisi alanında yapılan çalışmalar açıklama getirmeye çalışmaktadır. Bu çalışmalardan birini gerçekleştirmiş olan Aydın'a (2015) göre çocukluk, 2 yaşından okul yıllarına kadar devam eden ilk çocukluk dönemi ve 6 ile 11 yaş arasını kapsayan son çocukluk dönemi olarak ikiye ayrılmaktadır. Arı (2016) ise yaşam evrelerini; 0-6 yaş aralığını bebeklik ve ilk çocukluk, 6-12 yaş aralığını orta çocukluk, 12-18 yaş aralığını ön ergenlik ve ergenlik dönemi olarak sınıflandırmıştır. İnsan yaşamının biyolojik evrelerini 0-2 yaş aralığını bebeklik, 2-18 yaş aralığını çocukluk ve 18 yaş sonrası yetişkinlik olarak sınıflandıran görüş de mevcuttur (Temizyürek & Çevik, 2014, s.156). Bahsedilen tanım ve ifadeler, yaş ve dönem sınıflandırması bakımından ortak bir çocukluk çizgisine sahip görünmemektedir.

Belirli bir yaş aralığı ve biyolojik yaşam evresi olarak ele alınması çocukluğun sadece gelişimsel boyutunu içerir. Halbuki çocukluğun toplumsal boyutu da bulunmaktadır. Çocukluğun toplumsal boyutunu; sosyoloji, tarih, antropoloji ve coğrafya gibi çalışma alanları anlamaya ve açıklamaya çalışmaktadır.

Çocukluğu disiplinler arası bir perspektifle ele alan, çocukluk deneyimlerini hem tarihsel hem de çağdaş olarak anlamaya çalışan çalışma alanı ise Çocukluk çalışmalarını oluşturmaktadır. Çocukluk çalışmalarının temeli 20. yüzyılın ikinci yarısının başlarına dayanmakta; bir disiplin haline gelmesi ise 20. yüzyılın son on yılında gerçekleşmiştir.

Çocukluk çalışmaları, çocuğu merkeze alan ve onu bir özne olarak konumlandıran bir anlayışa sahiptir. Çocuğun özne olarak konumlandığı alanlardan birini de eğitim alanı oluşturur. Günümüzde eğitim, devlet tarafından kurgulanmış bir sistem olarak yürütülmektedir. Böylece çocuğun eğitilmesine yönelik sorumluluk alanı aile ile paylaşılmakta; hatta örgün ve zorunlu eğitim gibi sistem unsurlarıyla aile üzerinde de bir devlet otoritesi oluşturulmaktadır. Onur (2021), çocuk, aile ve devlet arasındaki ilişkinin çocukluk çalışmaları açısından önemine değinmiştir. Çocuk, aile ve devlet arasındaki ilişkide önemli bir konuma sahip olan eğitimin de çocukluk araştırmaları çerçevesinde incelenmesinin önem kazandığı görünmektedir. Literatüre bakıldığında çocukluk araştırmalarının doğrudan eğitim araştırmalarıyla ilişkilendirildiği veya eğitim araştırmalarına konu edildiği bir çalışmaya rastlanmamıştır. Türkçe literatürde, çocukluk çalışmalarının daha çok sosyoloji ve tarih disiplinleri çerçevesinde araştırma konusu edildiği görülmektedir. Bununla birlikte Erdiller-Yatmaz vd. (2018) tarafından yürütülen bir çalışmada, okul öncesi

öğretmen adaylarının çocuğa ilişkin algıları sosyal ve tarihsel bir bakış açısı ile değerlendirilmiştir. Yine alanyazın içerisinde, öğretmenlerin çocukluk kavramına dair algılarının incelendiği çalışmalar mevcuttur.

Bu çalışmada, bir disiplin olarak Çocukluk Çalışmaları'nın geçtiğimiz yüzyıldan başlayan gelişim serüveni ele alınmış ve çocukluk çalışmalarının eğitim bilimleri açısından önemi değerlendirilmiştir.

Çocukluğun Yüzyılları ve Tarihsel Süreçte Çocukluk

191

Çocukluk, tarih boyunca varlık göstermiş her toplumun, doğal bir parçası olmuştur. Bu açıdan bakıldığında çocukluğun tarihi de insanlığın tarihi kadar eskidir. Çocukluk, insanlıkla yaşıt bir olgu olsa da kavram olarak çocukluk modern bir geçmişe sahiptir (Şirin, 2016). Çocukluk tarih boyunca toplumların geleneklerinde, felsefi anlatılarında; din, ahlâk, hukuk gibi sistem ve kuralları içinde kendine hep yer bulmuştur fakat çocukluğun bir araştırma konusu haline gelmesi 19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyıl başlarına rastlamaktadır. Bu araştırma alanı İngilizce literatür içerisinde meydana gelmiş ve metodolojisini İngilizce literatür içerisinde oluşturmuştur. Bu süreçte Türkçe literatürün ele aldığı toplumdaki çocukluk olgusu, İngilizce literatürdeki çocukluk olgusunun dışında kalmıştır. Bununla birlikte Türkçe literatürde yer alan çocukluk olgusunun, İngilizce literatürdeki çocukluk olgusuna uyum sağlamak suretiyle bir araştırma alanı oluşturduğu söylenebilir.

Ariés (1962), 1960 yılında Fransızca *L'Enfant et la vie familiale sous l'Ancien Régime* başlığıyla yayımladığı ve 1962 yılında *Centuries of Childhood: A Social History of Family Life* başlığı ile İngilizce'ye çevrilen eserinde, çocukluk fikrinin Orta çağ Batı toplumunda var olmadığını; çocukluğun modernleşmeyle beraber ortaya çıkmış bir kavram olduğunu iddia etmiştir. Ariés'in çocukluk fikri olarak ifade ettiği durum toplumda var olan çocukluk anlayışıdır. Toplumda çocukluk anlayışının olmadığı görüşünden kastedilen; Orta çağ çocuklarının ihmal edildiği ya da hor görüldüğü değil çocuğu yetişkinden ve genç yetişkinden farklı kılan özel doğasına dair farkındalığın eksikliğidir.

Ariés'in iddia ettiği bu görüş, çocukluğun toplumsal konumuna dair bir içeriğe sahip olan ilk eser değildir fakat onun ortaya koyduğu sarsıcı iddialar, çocukluk çalışmalarında önemli bir konum teşkil etmesine sebep olmuştur. Ariés'den önce Key, çocukluğun toplumsal ve sosyal boyutunu konu edinen fakat çocukluğun geçmişine değil geleceğine dair çıkarımlarda bulunan bir çalışma ortaya koymuştur. 1900 yılının ilk gecesi Key tarafından yayınlanan *Century of the Child* başlıklı eser, 20. yüzyılın Batı toplumundaki çocukluğu değiştireceğini savunmuştur. Söz konusu değişimin, eğitim ve yetiştirme konularında çocuğun aile ve toplum için odak konumda olacağı yönünde olacağını söylemiştir (Key, 1909). Key, bu eserle çocukluğun toplumsal ve sosyal konumuna dair bir tartışma başlatmış; çocukluğa toplumsal bir porte çizmiştir.¹

Ariés'nin ortaya koyduğu görüş, çocukluk anlayışının zaman ve mekân değişkenlerine bağlı olarak değişiklik gösterebildiği düşüncesine yol açmıştır (Heywood, 2010).

1 Toplumsal ve sosyal kavramları arasında ayırım yapılmasının sebebi; yazarın, çocukluğun toplum ve aile içindeki konumuna dair bir görüşte bulunmasıdır. Makro bir düzeyi ifade eden bir yapı olarak toplum içerisindeki konumlanma toplumsal boyut; mikro bir düzeyi ifade eden ve daha gündelik ve dinamik ilişkileri barındıran aile içerisindeki konumlanma ise sosyal boyut olarak ayrılmıştır.

Bu perspektiften bakıldığında, Ariés tarafından ortaya koyulan Orta çağ toplumunda çocukluk anlayışının olmadığı iddiası Orta çağ Avrupa toplumunu kapsamaktadır.

Türkçe literatürde çocukluk anlayışlarına yönelik yapılan çalışmalar, İngilizce literatürde yer alan ve özellikle Avrupa ve Amerika'da yoğunluk kazanmış çalışmalara kıyasla sınırlılık göstermektedir. Orta çağ İslam toplumlarında çocukluğa dair yapılan çalışmaların büyük bir çoğunluğu da yine İngilizce literatür içerisinde gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalardan birini yürüten Giladi (1992), Orta çağ döneminin İslam toplumlarında çocukluğa dair yaklaşık 350 girdilik bir bibliyografya bulunduğunu ifade etmiştir. Fakat var olan çalışmaların, Batı'nın çocukluk tarihçilerinin geliştirdiği metodoloji ve bulgulara dair bir referans eksikliği taşıdığını eklemektedir.

Osmanlı toplumunda, aynı dönemlere yönelik Türkiye ve dünya tarih çalışmalarının gelişimine rağmen çocukluk tarihi daha sınırlı bir ilgiye maruz kalmıştır. Var olan çalışmalar ise özellikle Tanzimat Dönemi sonrasında gelişme göstermiştir (Araz, 2017). Osmanlı toplumunda çocukluk anlayışının konu edinildiği çalışmalarda göze çarpan husus, bu çalışmalarda ortaya koyulan iddia ve tezlerin Batı literatüründen etkilenmiş olduğudur. Tanzimat Dönemi'nin, Batı yönlü modernleşme hareketlerinin başlangıcında yer tutan bir mihenk taşı konumunda görünmesi bu döneme çocukluk tarihi için de bir dönüm noktası niteliğinin atfedilmesine sebep olmuştur. Bu yönde ilk görüşlerden biri Osmanlı çocuk hayatının yenileşmesi ve modernleşmesini ele alan Cüneyd Okay'a aittir (Okay, 1998). Okay, Batı literatüründeki görüşlere benzer şekilde, Tanzimat öncesindeki Osmanlı toplumunda çocukluk fikrinin yer almadığını ve çocukluğun ayrı bir konununun bulunmadığını ifade etmiştir. Bu görüşün karşısında yer alan Araz (2017), Osmanlı toplumunun İslam dünyasının değerlerini kendi değerleriyle zenginleştirdiği bir çocukluk fikri ve anlayışına sahip olduğunu ve çocukların ihtiyaçlarının yetişkinlerin ihtiyaçlarından farklılaştığının bilgisine sahip olduğunu söylemektedir. Osmanlı dünyasının toplumsal yaşamında, 19. Yüzyıl öncesi için çocukların yeri ve yaşam pratiklerine dair yeterli nicelikte belgenin bulunmamasını Öztan (2019), Batı tarihinde olduğu gibi çocuğun Tanzimat öncesi dönemde "kendine özgü" ve "müstakil" bir konumunun olmamasıyla ilişkilendirmiştir. Bu dönemde çocuğun ve çocuğa ilişkin problemlerin kurumsal ilgiden yoksun olduğunu da yine toplumda çocukluk anlayışının olmadığına ilişkin bir argüman olarak dile getirmiştir. Fakat bahsedilen dönemlerde yetişkinler ve özellikle kadınlar da devletin kurumsal ilgisinin konusu olamamışlardır.

Türk toplumunda çocukluk tarihini modernleşme perspektifi çerçevesinde ele alan Onur (2005), çocukluğunu Osmanlı toplumunun son yıllarında ve cumhuriyetin erken yıllarında geçirmiş aydın statüsünde sayılabilecek kişiler tarafından kaleme alınan anı ve hatıra türündeki eserleri incelemiştir. Türkiye'de çocukluğun tarihine dair yaptığı değerlendirmeler, yaklaşık dört yüz kadar anı ve otobiyografi türünde ve yaklaşık iki yüz kadar kuramsal nitelikte olan eserler ekseninde gerçekleşmiş olsa da sonucu itibarıyla yoğun olarak ideolojik genellemeler içermektedir. Ariés'in, Orta çağ'da çocukluk anlayışının yokluğuna karşın çocukluk sevgisinin var olduğu görüşünü destekleyen Onur (2005, s.16), benzer şekilde Osmanlı'da da bu duygunun var olduğunu ve sebebinin ise tamamen dinsel kaynaklı olduğunu iddia etmektedir. Geleneksel Osmanlı toplumunda eğitimin de dinsel öğretilerin aktarılması yoluyla

gerçekleştiğinden bahsederken eğitimde modernleşmenin yalnızca laikleşmeyle olabileceğini söylemektedir (s. 537). Bu doğrultuda, Wilson (1980) tarafından Aries'e yönelik yapılan Orta çağ'ın içinde çocuğa ilişkin modern tutumları aradığı eleştirisini Onur için de yapmak mümkün görünmektedir.

Geçmişe yönelik yürütülen çocukluk araştırmalarında “küçük yetişkin” tezini doğrulamanın veya reddetmenin izini sürmektense çocukluk anlayışının toplumdan topluma, zaman ve mekâna bağlı olarak farklılık gösteren kültürel bir inşa olması fikri ekseninde hareket etmek bu alanın gelişimine daha fazla katkı sunacaktır (Araz, 2017).

Toplumsal Bir İnşa Olarak Çocukluk

20. yüzyılın başında çocukluğun toplumsal boyutu, yeni bir çalışma konusu olarak literatürde varlık göstermeye başladı. Fakat 1970-1980 yıllarına kadar özellikle sosyal antropoloji ve sosyoloji alanlarında yer bulan çocuk yetiştirme biçimi ve çocuğun kavramsallaştırılma biçimleri, gelişim psikolojisinin kavramsallaştırmaları ile oldukça benzerlik göstermekteydi (James, 2009). Söz konusu edilen yıllardan önce sosyal bilimlerde egemen olan çocukluk görüşü, gelişim psikolojisinin sunduğu üzere; yetişkin yaşamına dair ortaya koyduğu şeylerle önem kazanan bir kategori temsilcisi olarak ele alınmıştır. Sosyoloji alanında çocukluğa dair kabul edilen geleneksel sosyalleşme teorisi ise çocukların toplumun bir üyesine dönüşme sürecine eğilmekte ve çocukları, yetişkin yaşamının yeniden üretilmesi için bir araç olarak görmekteydi.

Dönemin önemli gelişim psikologlarından Jean Piaget'nin görüşleri, gelişim psikolojisi alanını ve dolayısıyla çocukluk görüşünü önemli ölçüde etkilemiştir. Piaget, çocuk gelişimini bilişsel zeminde ele almış ve çocuğun öğrenmelerini bu zemine dayanarak açıklamıştır. Piaget'nin, çalışmalarıyla modern çocukluk anlayışına yoğun bir pozitivizm ve sert bir ampirisizmi dahil etmesi eleştiri konusu olmuştur (Onur, 2021). Bu durum, pozitivist paradigmanın dönemin kabul gören bilim anlayışı olmasıyla ilişkili tutularak okunabilir.

Pozitivist paradigma, uzun bir süre kendi ilkelerini bilime yüklemiş ve bu şekilde bilimin ne olduğunu veya olması gerektiğini belirlemiştir. Fakat 20. yüzyılın ikinci yarısıyla beraber pozitivist paradigmanın hâkim olduğu klasik bilim anlayışı eleştirilmeye başlamıştır (Çüçen, 2013). 20. yüzyılın son yarısına kadar psikoloji başta olmak üzere sosyal bilimlerdeki disiplinler, yürüttükleri çalışmaların bilimsel nitelik kazanabilmesi için pozitivist metodolojiye uygun yöntemler kullanmışlardır. Sosyal bilimlerin felsefesi ve metodolojisine yönelik çalışmalar yüzyılın yarısından sonra gündem olmaya başlamış ve bu yıllardan sonra sosyal bilimlerde çalışan disiplinler, çalışma alanlarına uygun metodolojiler geliştirmeye başlamışlardır.

Piaget ile çağdaş olan psikolog Lev Vygotsky, ondan farklı olarak çocuğun sosyal etkileşim yoluyla gözlemleyerek öğrendiğini ve öğrenmenin kişilerarası bir süreç olduğunu öne sürmüştür (Vygotsky, 1979, s.57). Onun bu görüşü çocuğu sosyal ilişkiler içinde aynı zamanda bir aktör olarak konumlandırmaktaydı.

Gelişim psikolojisinin kendi içinde ortaya çıkan görüş farklılıkları, sosyal bilimlerde yaşanan gelişmeler zemininde çocukluk çalışmalarında da yansımaları buldu. Özellikle sembolik etkileşimcilik ve sosyal fenomenolojide yorumlayıcı bakış açılarının sosyal bilimlerde gelişmesiyle beraber çocukluk

araştırmaları farklı yönler ivme kazanmıştır (James and Prout, 2005). Bu gelişmeler etrafında James ve Prout (2005), 1990 yılında çocukluğun toplumsal konumuna dair yeni bir tez ortaya koydu. Çocukluk artık toplumun yalnızca büyümeyi bekleyen ve olgunlaştıktan sonra değer üreten bir parçası değil bizzat yapısal ve kültürel bir bileşenydi. Çocukluk bir yaşam evresi olarak ele alındığında geçici ve yetişkinliğe dönüşen bir dönem iken yapısal bir formu ifade eden çocukluk “yapısal” olarak yetişkinliğe ve başka bir şeye dönüşemez (Qvortrup, 2009).

Toplumsal inşacılıkta çocuğun sosyal, kültürel ve tarihsel değişkenliğini vurgulayan ve çocukluğun verili bir biyolojik gerçekliğe indirgenemeyeceğini iddia eden James ve Prout (2005), çocukluk çalışmaları alanında yeni bir paradigmayı temsil eden bu tez için üç temel özellik belirtmişlerdir (s. 3):

1. Bu paradigma içinde çocukluk, sosyal bir inşa olarak anlaşılmalıdır. Biyolojik olgunlaşmamaşıklıktan farklı olarak çocukluk, insan gruplarının ne doğal ne de evrensel bir özelliğidir ancak birçok toplumun belirli bir yapısal ve kültürel bileşeni olarak ortaya çıkar.
2. Çocukluk sosyal analizin bir değişkenidir ve sınıf, cinsiyet veya etnik köken gibi diğer değişkenlerden asla tamamen ayrılamaz.
3. Çocukluk ve çocukların sosyal ilişkileri ve kültürleri, yalnızca yetişkinler tarafından sosyal inşa açısından değil kendi başına da incelenmeye değer niteliktedir.

Müstakil Bir Araştırma Öznesi Olarak Çocukluk

Çocukluğun toplumsal bir yapı olarak araştırma konusu haline gelmesi çocuğa dair gelişim yönlü araştırma sorularının, çocuklar için sağlıklı ve müreffeh bir çevrenin sosyo-ekonomik çerçevede sağlanması yönünde değişmeye başlamıştır. Bu düşünce çocuğu, bir araştırma nesnesi değil araştırmanın öznesi konumuna taşımıştır. Bu gelişmeler, çocukluk çalışmalarının temel sorularından biri olan “Çocuk nedir?” sorusuna verilen yanıtlardaki değişikliğe işaret etmektedir.

Allison James ve Alan Prout (2005), çocukluk çalışmalarındaki bu değişikliğe yön veren çalışmalarını var olan gelişmeler ışığında 1997 yılında güncellemiş ve ilk olarak öne sürdükleri tezi geliştirmişlerdir. Geliştirdikleri tezde çocukların, sosyal süreçlerin ve etkilerin bir parçası olmasının yanı sıra toplumun aktif birer faili olduğu nosyonuyla hareket etmişler ve bu düşünce, çocukluk çalışmalarına yeni bir soluk getirmiş; alanda yeni problemlerin ortaya çıkmasına katkı sağlamıştır. James ve Prout, ilgili eserlerinde öne sürdükleri üç temel özelliğe çocuğun aktif bir özne olarak kabul edilmesi tezi çerçevesinde şu özellikleri ilave etmişlerdir (s. 8):

1. Çocuklar kendi sosyal hayatlarının ve içinde yaşadıkları toplumların hayatlarının inşasında ve belirlenmesinde aktiftirler ve aktif olarak görülmelidirler. Çocuklar sadece sosyal yapıların ve süreçlerin pasif özneleri değildir.
2. Etnografi, çocukluk araştırmaları için özellikle yararlı bir metodolojidir. Çocuklara, genellikle deneysel veya anket araştırma yöntemleriyle doğrudan sesini duyurma imkânı verir ve onların sosyolojik veri üretimine katılımını sağlar.

3. Çocukluk, sosyal bilimlerin hermeneutik yönteminin yoğun olarak kendini gösterdiği bir olgudur. Başka bir deyişle, yeni bir çocukluk sosyolojisi paradigması ilan etmek, aynı zamanda çocukluğun toplumda yeniden inşa edilmesi sürecine dahil olmak ve buna yanıt vermektir.

Çocukların aktif birer özne olması onların “eylemlili” aktörler olarak kabul edildiği anlamını taşımaktadır. Burada eylemlilikten kastedilen; bireyin bağımsız olarak hareket etmesi ve özgür seçimlerini kendisinin yapabilme kapasitesidir. Çocukların toplumun yapılandırılmasında etkili eylemliler olması çocukluk alanında bir epistemoloji değişimini ifade eder. Çocukların eylemliliğinin kabul edilmesi çocukluk çalışmalarında ve sosyal bilimlerde yeni bir yöntem bilimsel yönelim gerektirmektedir. Bu yönelim, çocukların araştırma öznesi olarak konumlanmasını, onların günlük yaşam deneyimlerinin ve bakış açılarının dikkate alınmasını içermektedir (Onur, 2021).

Çocukluğun sosyal boyutuyla ilgili yapılan güncel çalışmalar teknoloji, ekonomi, kentleşme ve küreselleşme gibi parametrelerin pek çok koşulda çocukluk çalışmalarıyla oldukça ilgili olduğunu söylemektedir. Aslında çocuklar, toplumda çoğu bağlam içerisinde yer alırlar. Aynı zamanda uzak bağlantıların da çocukluğa etkisi açısından göz önünde bulundurulması gerekir. Siyasi ve ekonomik kararlar, çevresel ve iklimsel değişiklikler çocukların üzerindeki etkileri itibarıyla incelenmesi gereken unsurlar arasında yer almaktadır. Üzerinde durulması gereken ve bilinmeyen durum çocukların yetişkinlerden farklı olarak siyasi, toplumsal, ekonomik ve çevresel hareketlerden etkilenip etkilenmediği ve nasıl etkilendiğidir (Qvortrup vd., 2009).

Nihai olarak çocukluk çalışmaları ne kadar çocukluğu pek çok disiplinin perspektifinden tartışmaya taşımış ve çocuğun iyi olma halini gözetmekte olsa da henüz cevaplanmamış veya çözülmemiş pek çok problemi de barındırmaktadır.

Öncelikle gelişim psikolojisi 20. Yüzyılın büyük bir bölümünde araştırma söylemleri içerisinde çocuğu nesneleştirmiş olsa da çocuğun aktif rolünü tanımlamış ve son yıllarda çocuğun aktif konumu özellikle yapılandırmacı kuramın gelişimiyle birlikte genel bir kabul haline gelmiştir (Woodhead, 2009). Bu durum, çocukluk çalışmalarının biyoloji merkezli tezlere olan vurguyu zayıflatma çabasının üzerine yeniden düşünülmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Biyolojik tezlere yapılan vurgu zayıflatılırken çocuğun eylemliliği öne çıkarılmakta ve eylemliliğin bir gerekliliği olarak çocuğun özgür olması gerektiği savunulmaktadır. Fakat çocukların ve aynı zamanda yetişkinlerin ne yapmakta özgür olmaları gerektiğine karar verilerek özerklik hakkında bir yargıya varılmalıdır çünkü nazarî özgürlük manasızdır (Hammersley, 2019). Çocuğun eylemliliği üzerine önemli eleştiriler sunan Hammersley (2019), yine bu durum bir sorun olarak çocukların eylemliliğini kabul ediyorsak sorumluluklarını da kabul etmemiz gerektiğini söylemektedir.

Çocukluk çalışmalarına yönelik var olan eleştiriler ve soruların, hem alanın temel tezlerine yönelik boşlukları hedef aldığı hem de çocukların toplumsal hayattaki konumlarının belirlenmesi ve dolayısıyla çocukların iyi olma halinin sağlanmasında kritik niteliğe sahip olduğu için tartışmaya açılması gerekli görünmektedir.

Çocukluk Çalışmalarının Eğitim Açısından Önemi

196

Ariés'in, Orta çağ Batı toplumlarında çocukluk fikrinin yer almadığına dair tezine destek verenlerden biri de Neil Postman'dır. Postman'ın Ariés ile ayrıldığı nokta, çocukluk fikrinin ortaya çıkış serüveni olmuştur. Ona göre çocukluk fikri, Rönesans'ın en büyük icatlarından birini oluşturmaktadır. Matbaanın bulunuşu ve sonrasında okur-yazarlığın artışı yetişkinliğin "okuma yeterliliğine dayanan" yeni sınırlarını belirlemiş ve daha önce çocukluk ile yetişkinlik arasında mevcut olmayan okur-yazarlık bilgisi, yetişkinliği çocukluktan ayıran bir unsur haline gelmiştir (Postman, 1995). Postman, eğitimin de bu minvalde okur-yazarlığı kazandırmak ve çocukluğu yetişkinliğe hazırlamak amacıyla ortaya çıktığını düşünmektedir.

Çocukluk fikrinin, eğitim fikri ile ilişkili olarak şekillenmesi Rönesans sonrası "Aydınlanma Dönemi" olarak da adlandırılan 17. ve 18. yüzyıllarda baskınlık kazanmıştır. John Locke, Jean-Jacques Rousseau, Johann Heinrich Pestalozzi ve Wilhelm August Frobel gibi isimlerin öncülüğünde eğitim üzerine belli bir çocukluk fikri çerçevesinde ortaya koyulan düşünceler, eğitim alanındaki etkisini günümüze kadar sürdürmüştür.

Bu doğrultuda ilk olarak John Locke (2020), çocuk zihninin suyun akışı gibi kolayca yönlendirilebileceğini, bebeklik izlerinin kalıcı sonuçları olduğunu ve insanların eğitim sebebiyle iyi/kötü veya yararlı/yararsız olduklarını iddia etmiştir. Çocuk zihnini "Tabula Rasa" olarak adlandırdığı boş bir levhaya benzetmiş; bu levhanın eğitim yoluyla doldurulmasının toplum ve aile için önemli bir sorumluluk ifade ettiğini söylemiştir. Bu fikre çok da yabancı kalmayan ve Hıristiyan Batı toplumu için büyük bir kırılmaya yol açan "çocuğun doğuştan masum olması" düşüncesi 18. yüzyılda J. J. Rousseau (2018) tarafından öne sürülmüştür. Çocuğun doğduğunda yoksun olduğu ve büyüyünce ihtiyaç duyacağı her şeyin eğitimle verildiğini söyleyen Rousseau, çocuğun içinde hep yetişkinin aranmasından dem vurmuş ve onun yetişkin olmadan önceki çocukluğunun, kendi içinde bir değer olarak kabul görmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Bu düşünürlerin, aynı zamanda toplumsal konu ve problemlere dair kayda değer ve öncü sayılacak nitelikte görüşlere sahip olduğu bilinmektedir. Ulus-devlet anlayışının gelişmesinde de pay sahibi olan bu görüşlerin, eğitim düşüncesinin ulus-devlet paradigması çerçevesinde şekillenmesinde de önemli bir rolü olmuştur. Locke (2020) bununla ilgili olarak "*Çocukların iyi bir eğitim görmesi anne-babaların öyle büyük bir ödevi ve kaygısıdır, ulusun refahı ve gelişmesi buna o kadar çok bağlıdır ki her birimizin bunu ciddiyleştirmesi gerektiğini düşünüyorum.*" Diyerek çocuk eğitimine toplumsal bir amaç atfetmiş ve yine bu sorumluluğu topluma yüklemiştir (s. 27). Benzer şekilde Rousseau (2018) da insan yetiştirme sanatını, kamu yararına yönelik yapılan faaliyetler içerisinde en önde görmektedir. Bu düşünce aynı zamanda çocukların eşit eğitim hakkına sahip olması yönünde toplumlar ve devletler için de makul bir zemin sağlamıştır.

Çocuğun eğitim almasının toplumsal yaşantı içine yerleşmesi ise ulus-devlet paradigmasının baskınlaşmasıyla birlikte devletin yetki sahibi olduğu ve müdahale ettiği bir sisteme dönüşmüştür. Eğitim sistemi ile devlet, çocuğun eğitimi sorununu ve sorumluluğunu aile ile paylaşmakta hatta örgün ve zorunlu eğitim ile ailenin de üzerinde bir otorite oluşturmaktadır. Çocuk, aile ve devlet

arasındaki ilişkinin kompleks yapısı, çocuğun sosyo-politik konumunun incelenmesi adına çocukluk araştırmaları için önemli bir çalışma alanıdır. Bununla birlikte çocukluk çalışmalarının yönelim alanları arasında çocukların sorunları, deneyimleri ve hakları da bulunmaktadır (Onur, 2021). *Çocuk Hakları Sözleşmesi*'nin (UNICEF, 2004) 28. Maddesinde yer alan çocuğun eğitim hakkının kabul edilmesi ve bu doğrultuda eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması amacının hem çocukluk çalışmalarını hem de eğitim araştırmalarını ilgilendiren ortak bir çalışma sahası oluşturduğu görülmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Çocukluğa disiplinler arası bir perspektifle yaklaşan çocukluk çalışmaları, bu çerçevede ilk tartışma konularını 20. yüzyılın başında ortaya koysa da çalışmaların ortak bir literatür içerisinde bir disiplin etrafında buluşması ve kendine özgü bir metodoloji ortaya koyması 1980'li yıllardan sonra mümkün olmuştur. Çocukluk çalışmalarının bu yıllardan sonra ivme kazanması sosyal bilim yöntemlerinin gelişmesi ve genişlemesi ile yakından ilgilidir (James & Prout, 2005).

Çocukluk çalışmalarına dair mevcut metodoloji, İngilizce literatür ekseninde gerçeğe yakın çalışma soruları ve yöntemleri doğrultusunda gelişmiştir. Türkçe literatürde ise çocukluk araştırmaları çok sınırlı bir gelişim göstermiştir. Çocukluk araştırmalarının disiplinler arası bir perspektif ile Türkçe literatüre kazandırılması çocuğun ilgi konusu olduğu pek çok alanda oluşturulacak politikalara yön verebilmesi açısından önemli görünmektedir.

Çocukluk çalışmalarının, kendi metodolojisini oluştururken gelişim psikolojisini dışarıda bıraktığı görülmektedir. Fakat felsefe alanında temelleri atılan, gelişim psikolojisinde de bir teori olarak yer edinen ve günümüzde yoğun bir baskınlık kazanan yapılandırmacı anlayış ile çocuğun dış dünya ile etkileşime geçtiğinde aktif bir rol üstlendiği kabul edilmiştir. Bu görüş eğitim yöntem ve tekniklerine dahi yansımış durumdadır. Bu doğrultuda çocukluk araştırmalarına, gelişim psikolojisi teorilerinin de dahil edilmesi bir disiplin olarak çocukluk çalışmalarının bütüncül bir perspektife sahip olmasına katkı sağlayacaktır.

Çocukluk çalışmalarının geldiği nihai noktada, çocuklar toplumun yapısal bir parçası olmakla birlikte toplumsal hayatın belirlenmesinde aktif rol alan eylemli aktörler olarak görülürler (James & Prout, 2005). Fakat çocukluğa dair büyük bir iddia taşıyan bu tezin çözümleyemediği birtakım sorunlar bulunmaktadır. Çocukları eylemli birer aktör olarak tanımlayan düşünce, çocuğun özgür olması gerektiğini savunur. Bu doğrultuda Hammersley (2019), çocukların ve hatta yetişkinlerin özgürlüklerinin sınırları veya tanımlarının ne olması gerektiğine dair karar verilmesi gerektiğini söylemektedir. Yine bu düşünceyle ilintili olarak çocuğun eylemliliğini kabul etmenin aynı zamanda sorumluluklarını da kabul etmek anlamına geldiğini ifade etmektedir. Güncel çocukluk teorileri bu sorulara yanıt vermemekle birlikte bu sorular, belli bir ideolojinin perspektifinden ele alınmamalı ve çocuğun pek çok boyut kapsamında iyi oluş halinin korunması esas alınarak çalışmalıdır.

Çalışma kapsamında, çocuğun eğitim hakkının korunması ve eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması hedefinin çocukluk çalışmaları ile eğitim araştırmalarını buluşturan ortak bir çalışma sahası oluşturduğu ifade edilmişti. Bahsedilen

ortak çalışma sahasının bir çalışma alanı olarak eğitim araştırmalarının gerçekleştiği eğitim fakültelerindeki öğretmen yetiştirme programlarında yer aldığını söylemek zordur. Yükseköğretim Kurulu'nun (2022) öğretmen yetiştirme lisans programları incelendiğinde çocukluk çalışmalarının temel tartışmalarına yer verilen bir ders kategorisinin ve içeriğinin bulunmadığı ve mevcut içeriklerden, doğrudan çocuğa yönelik konuları barındıran alanın yalnızca gelişim psikolojisi olduğu görülmektedir. Eğitim fakültesinde yetişen öğretmen adaylarının ve eğitim araştırmacılarının çocuğa yönelik bütüncül bir bakış açısına ve çocuğun yalnızca gelişimsel boyutunun değil toplumsal boyutunun da bilgisine sahip olması için çocukluk çalışmaları literatürü bir ders programına dönüştürülmelidir. Bu önerinin uygulanmasının, eğitim politikalarının çocukların sosyo-politik ve sosyo-ekonomik konularıyla olan ilişkisine dair bir farkındalık sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Araz, Y. (2017). 16. yüzyıldan 19. yüzyıl başlarına Osmanlı toplumunda çocuk olmak (2. bs.). Kitap Yayınevi.
- Arı, R. (2016). *Eğitim psikolojisi gelişim ve öğrenme* (6. bs.). Nobel Yayıncılık.
- Ariés, P. (1962). *Centuries of childhood a social history of family life*. (Çev. R. Baldick). Alfred A. Knopf
- Aydın, B. (2015). Gelişimin doğası. B. Yeşilyaprak (Ed.), *Eğitim psikolojisi gelişim-öğrenme-öğretim* (14. bs.). Pegem Akademi.
- Çiçen, A. K. (2013). *Bilim felsefesine giriş*. Sentez Yayıncılık.
- Erdiller-Yatmaz, Z. B., Erdemir, E., & Erbil, F. (2018). Çocuk ve çocukluk: Okul öncesi öğretmen adayları anlatıyor. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*. 6(3), 284-312.
- Giladi, A. (1992). *Children of Islam: Concept of childhood in medieval muslim society*. Macmillan.
- Hammersley, M. (2019). Çocukluk çalışmaları sürdürülebilir bir paradigma mı? (Çev. E. Akbaş). *Çocuk ve Medeniyet Dergisi*. 4(7), 61-79.
- Heywood, C. (2010). Centuries of childhood: An anniversary and epitaph?. *Journal of the History of Childhood and Youth*. 3(3), 341-364.
- James, A. (2009). "Agency". J. Qvortrup, W. A. Corsaro, ve M. S. Honig (Ed.), *The palgrave handbook of childhood studies*, içinde (s. 34-46). Palgrave Macmillan.
- James, A. ve Alan Prout. (2005). *Constructing and reconstructing childhood* (2. bs.). Falmer Press.
- Key, E. (1909). *Century of the child*. The Knickerbocker Press.
- Locke, J. (2020). *Eğitim üzerine düşünceler* (Çev. A. Çakıroğlu). Afrika Yayınları.
- Okay, C. (1998). *Osmanlı çocuk hayatında yenileşmeler 1850-1900*. Kırkambar Yayınları.
- Onur, B. (2005). *Türkiye'de çocukluğun tarihi*. İmge Kitabevi.
- Onur, B. (2021). *Çocukluğun coğrafyaları* (1. bs.). İmge Kitabevi.
- Öztan, G. G. (2019). *Türkiye'de çocukluğun politik inşası* (3. bs.). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Postman, N. (1995). *Çocukluğun yok oluşu* (Çev. K. İnal). İmge Kitabevi.
- Qvortrup, J. (2009). Childhood as a structural form. J. Qvortrup, W. A. Corsaro, ve M. S. Honig (Ed.), *The palgrave handbook of childhood studies*, içinde (ss. 21-34). Palgrave Macmillan.
- Qvortrup, J., William A. C. ve Michael Sebastian H. (2009). *The palgrave handbook of childhood studies*. Palgrave Macmillan.
- Rousseau, Jean Jacques. (2018). *Emile* (Çev. Y. Avunç). (10. bs). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Şirin, M.R. (2016). *Çocuk, çocukluk ve çocuk edebiyatı*. Kapı Yayınları.
- Temizyürek, F. ve Arzu Ç. (2014). Mustafa Ruhi Şirin'in çocuk edebiyatı sahasındaki eserlerinin dil ve kavram bağlamında incelenmesi. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 3(1), 155-175.
- UNICEF. (2004, 20 Nisan). *Çocuk haklarına dair sözleşme*. UNICEF Türkiye. https://web.archive.org/web/20131029185849/http://www.cocukhaklari.gov.tr/condocs/mevzuat/cocuk_haklari_sozlesmesi.pdf
- Vygotsky, Lev S. (1979). M. Cole, V. J. Steiner, S. Sylvia, ve E. Souberman (Ed.), *Mind in society*. (2. bs.). Harvard University Press.
- Wilson, A. (1980). The infancy of the history of childhood: An appraisal of Philippe Ariés. *History and Theory*, 19(2), 132-153.
- Woodhead, M. (2009). Child development and the development of childhood. J. Qvortrup, W. A. Corsaro, ve M. S. Honig (Ed.), *The palgrave handbook of childhood studies*, içinde (ss. 46-62). Palgrave Macmillan.
- Yükseköğretim Kurulu. (25 Nisan). *Yeni öğretmen yetiştirme lisans programları*. <https://www.yok.gov.tr/kurumsal/idari-birimler/egitim-ogretim-dairesi/yeni-ogretmen-yetistirme-lisans-programlari>

